

СЕЛО ЖУКИ – БАТЬКІВЩИНА ЛІТОПИСЦЯ САМІЙЛА ВЕЛИЧКА

2018

Центр пам'яткознавства Національної академії наук України
і Українського Товариства охорони пам'яток історії та культури
Департамент культури і туризму
Полтавської обласної державної адміністрації
Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського
Полтавська районна рада

СЕЛО ЖУКИ – БАТЬКІВЩИНА ЛІТОПИСЦЯ САМІЙЛА ВЕЛИЧКА

Збірник матеріалів Другої наукової конференції

Київ-Полтава
Центр пам'яткознавства НАН України і УТОPIK
2018

УДК 902/904:063(477.53-22 Жуки)"-04/20"
С 29

*Друкується за рішенням Вченої Ради Центру пам'яткознавства
Національної Академії наук України і Українського Товариства охорони
пам'яток історії та культури (протокол № 2 від 20 лютого 2018 р.),
плану роботи Полтавського краєзнавчого музею
імені Василя Кричевського на 2018 р.*

Редакційна колегія:

Л. Л. Бабенко, доктор історичних наук, професор; **С. О. Біляєва**, доктор історичних наук; **І. Ф. Ковальова**, доктор історичних наук, професор; **Т. К. Кондратенко**; **М. М. Кононенко**, кандидат наук з державного управління (голова редколегії); **В. В. Ластовський**, доктор історичних наук, професор; **А. Г. Логвиненко**; **В. О. Мокляк**, заслужений працівник культури України; **О. Б. Супруненко**, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України (відп. редактор); **О. М. Титова**, доктор філософії з історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України; **А. Л. Тягнирядно**.

Рецензенти:

О. О. Нестуля, доктор історичних наук, професор,
М. А. Якименко, доктор історичних наук, професор.

***При передруку та іншому використанні матеріалів збірника
посилання на джерело обов'язкове.***

Село Жуки – батьківщина літописця Самійла Величка: збірник
С 29 матеріалів Другої наукової конференції / Ред. кол.: Л. Л. Бабенко, М. М. Кононенко (голова), А. Г. Логвиненко та ін.; О. Б. Супруненко (відп. ред.) / ЦП НАН України і УТОПІК; ДКІТ ПОДА; ПКМ імені Василя Кричевського; Полтав. район. рада. – Київ; Полтава: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2018. – 158 с., IV кол. вкл.

ISBN 978-966-8999-90-1

Вміщені наукові статті, публікації і матеріали доповідей та повідомлень Другої наукової конференції «Село Жуки – батьківщина літописця Самійла Величка» (м. Полтава, 1 березня 2018 р.), проведеної обласним краєзнавчим музеєм разом із Полтавською районною радою. Висвітлюються проблеми вивчення спадщини визначного земляка-літописця, козацької історії Полтавщини і безпосередньо села Жуків та його околиць від найдавніших часів до сьогодення, джерелознавчі і музеєзнавчі аспекти в історії краю, питання краєзнавства мікрорегіону.

Для істориків, працівників музеїв, учителів загальноосвітніх шкіл, широкого загалу шанувальників історії Полтавщини, учнівської молоді.

УДК 902/904:063(477.5322 Жуки)"-04/20"

© Автори статей і матеріалів, 2018
© ЦП НАНУ і УТОПІК, 2018
© ПКМ ім. В. Кричевського, 2018
© Полтавська районна рада, 2018

ISBN 978-966-8999-90-1

ПОСЕЛЕННЯ І КУРГАНИ ПОБЛИЗУ с. ПОБИВАНКИ ПІД ПОЛТАВОЮ

Охарактеризовані дві групи курганів скіфської доби і багатощарове поселення пізньоримського часу, розташовані на схід від с. Тахтаулове Полтавського району Полтавської області.

Ключові слова: скіфський та пізньоримський час, Побиванка, Сем'янівка, Тахтаулове, групи курганів, поселення.

Пам'ятки археології складають найдавніший пласт старожитностей будь-якої території. Невелика їх кількість наявна і в межах Тахтаулівської сільської ради Полтавського району. У повідомленні наводяться результати обстежень кількох археологічних комплексних поховальних і поселенських об'єктів, які нещодавно отримали статус пам'яток місцевого значення. Всі вони мають відношення до стародавніх державотворчих процесів, які, щоправда, відбувалися ще у ранньому залізному віці.

Найвідомішим на схід від с. Тахтаулове у межах одноіменної сільської ради є *поселення Побиванка* доби пізнього бронзового віку (зрубна культура), пізньоскіфського часу (V – IV ст. до н. е.), пізньозарубинецької та черняхівської культур (I – II, III – поч. V ст. н. е.) [15, с. 64]. Воно розташоване в адміністративних межах Тахтаулівської сільської ради Полтавського району, за 0,11 км на південний захід (азимут 220°) від с. Побиванка та безпосередньо на східній околиці с. Тахтаулове. Наразі зайняте городами, що простяглися масивом з південного боку від автопід'їзду до останнього села [1, с. 9; 3].

Побутова пам'ятка з тривалими традиціями заселення відкрита в ході розвідок І. М. Кулатової 1985 р. [4, арк. 18–19; 14, с. 418], обстежувалася О. Б. Супруненьком і Ю. О. Пуголовком 2003 р. [16, арк. 7–8, рис. 10, 12], О. Б. Супруненьком та К. М. Мироненком у 2010 і 2015 рр. [12]. Взята на облік та під охорону держави, згідно із наказом Міністерства культури України за № 325 від 18.04.2017 р. (додаток 1, п. 28), занесена до Державного реєстру нерухомих пам'яток України (охорон. № 4818-Пл).

Поселення займає чотири похилих миси надзаплавни з абсолютною висотою 134,1 – 137,5 м на правому й лівому берегах струмка Побиванка (ліва притока рр. Полузир'я – Ворскла – Дніпро), утворених впадінням з обох боків невеликих весняних водотоків [2].

Багатошарова і різночасова пам'ятка займає миси першої і другої надзаплавних терас та їх підніжжя заввишки 1,5 – 3,5 м.

ваз та глеків. Знайдені також окремі уламки ліпного посуду пізньозарубинецького типу (у північно-західній частині селища). Потужність культурного шару становить переважно 0,4–0,5 м [7, с. 44–46, рис. 36, 37; 17, с. 135]. Археологічні дослідження, крім шурфування, не проводилися.

Поселення належить до групи багат шарових пам'яток епохи пізнього бронзового віку і другої чверті I тис. н. е. – пізньоримського часу [13, с. 119–120, № 26]. Його опис включений до загального реєстру пам'яток пізньозарубинецької культури, східноєвропейських зведень інформації [11, с. 140–141] про старожитності черняхівської культури [10, с. 128]. Матеріали з розвідкових обстежень (колекція уламків кераміки – 50 од.) зберігаються у фондах Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

З-поміж археологічних комплексів над витоками струмка Побиванка на схід від с. Тахтаулове, в адміністративних межах Кротенківської (Сем'янівської) сільської ради Полтавського району, знаходиться *група курганів IV*. Вона розташована на вододільному плато струмків-водозборів рр. Полузир'я з Ворсклою, за 1,8 км на південний захід від центру с. Сем'янівка, 0,82 км на захід від приміщення Сем'янівської загальноосвітньої школи (азимут 270°) та за 0,74 км на схід від Пам'ятника шведам від шведів (азимут 101°), найближче до с. Побиванка Тахтаулівської сільської ради, за 0,5 км на схід від автотраси Н-12 на ділянці Полтава – Опішняя, практично навпроти автобусної зупинки «Побиванка» [3].

Група займає вершину плато край схилу високого правого берега р. Ворскли з абсолютною висотою 157,9 м, що здійснюється над заплавою близько 75 м. Археологічний комплекс знаходиться на північний захід від польової дороги, котра з'єднує сс. Сем'янівку і Побиванку [2]. Складається з трьох розораних насипів, що утворюють компактне скупчення, в плані розміщене трикутником. Висота курганів – від 0,3 до 0,7 м, діаметр їх насипів – 17 – 20 м. Найбільший насип має сегментоподібний у перетині профіль, круглий в плані, два менші – дуже розорані округлі [9, арк. 11, рис. 17].

Загальна площа, зайнята курганами, складає – 0,0942 га. Насипи археологічно не досліджувалися, проте на поверхні виявлені фрагменти ліпної кераміки скіфського часу. До того ж, група знаходиться навпроти поселення скіфської доби Сем'янівка (Кротенки) III. Попередньо кургани віднесені до кола поховальних старожитностей скіфського часу (VII – IV ст. до н. е.).

Ще одним комплексним археологічним об'єктом скіфської доби на межі із Тахтаулівською сільською радою є *група курганів III (Побиванка)*, що датується VII – IV ст. до н. е. Вона роз-

ташована в адміністративних межах Полтавської міської ради (Київський район міста), навпроти с. Побиванка Тахтаулівської сільської ради, за 0,23 – 0,27 км на південний схід (азимуту 120° – 138°) від околиці села, за 0,37 км на південь від Пам'ятника шведам від шведів (азимут 88°) та за 0,25 км на схід від автотраси Н-12 на ділянці «Полтава – Опішня».

Група розташована на вододілі рр. Полузир'я і Ворскли, на північній межі території міста, у південно-західній частині мису заввишки 15–17 м над рівнем заплави оточуючих струмків (абсолютна висота 157,9 м) підтрикутної в плані форми, що прилягає в основі до масиву вузького плато правого корінного берега Ворскли. З меридіональних боків оточена зволоженими вибалками, з яких починаються струмки Побиванка і безіменний його доплив. Група знаходиться з південного боку від польової дороги, що веде на с-ще Дальні Яківці та с. Патлаївку Кротенківської (Сем'янівської) сільської ради, займаючи роззораний схил і надсхилля плато [16, арк. 7, рис. 2].

Складається з 8-ми насипів у компактному скупченні в три короткі ряди (100 x 130 м) вздовж південно-західного схилу. Висота курганів – 0,3 – 0,8 м, діаметри – 14 – 25 м. Один з більших курганів групи (№ 3) мав на 1954 р. висоту 1,1 м. Більшість курганів мають чітку круглу в плані форму, низький сегментоподібний перетин, сплощений багаторічною оранкою. Загальна їх площа – 0,32 га [9, арк. 11–12, рис. 1: 9; 25–27].

Серед знахідок на роззораних полах насипів виявлені дрібні уламки ліпного посуду з шерехатою і лискованою поверхнями, подрібнені оранкою кістки тварин та людей. Археологічні дослідження не проводилися. Група виявлена в 2003 р., обстежена авторами 2010 р. Вірогідно, є рештками курганного могильника поселення ранньоскіфського часу Патлаївка І. Стан збереження насипів курганів групи, не дивлячись на роззорювання, ближче до задовільного [17, с. 134–135].

Обидві групи курганів нещодавно взяті на облік та під охорону держави, згідно із наказом Міністерства культури України за № 325 від 18.04.2017 р. (додаток 1, пп. 5 і 27), занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України (охорон. №№ 4817-Пл і 4796-Пл).

Таким чином, на східних межах території Тахтаулівської сільської ради Полтавського району, крім уже охарактеризованих у минулорічному виданні матеріалів конференції [8], розташовані кілька доволі цікавих комплексів поховальних і поселенських пам'яток скіфського та пізньоримського часу.

Джерела та література

1. Археологические памятники территории г. Полтава и окрестностей: каталог / Авт.-сост. Супруненко А. Б.; ПКМ; ПОО УООПИК. – Полтава: РИО Облстатуправления, 1988. – 24 с.
2. Карта: Полтава. – М-36-94-А-а. – М 1: 25 000. – Сост. местн. на 1986 г. – М.: ГУГК, 1990.
3. Карта: Х-41-65-А-в. – М 1: 25 000. – Съёмка 1954 г. – М.: ГУГК, 1965.
4. Кулатова И. Н. Отчет о раскопках и разведках в Поворсклье в 1985 г. (Полтавская обл.) / Кулатова И. Н., Супруненко А. Б.; ПКМ // ИА НАНУ. – 1985/102. – 42 арк., 75 рис.; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 14. – 44 арк.; Альбом к Отчёту: Спр. 14 А. – 18 арк.
5. Кулатова І. М. Пам'ятки археології на території заповідника «Поле Полтавської битви» / Кулатова І. М., Супруненко О. Б. // Північна війна та її наслідки для України: зб. наук. пр. / ІКЗ «Поле Полтавської битви». – Полтава, 1992. – Вип. 1. – С. 34–37.
6. Кулатова І. М. До археологічної карти верхньої течії р. Полужир'я / Кулатова І. М., Супруненко О. Б. // ПАЗ: зб. наук. пр. / [за ред. Супруненка О. Б.]; ЦОДПА. – Полтава: Полтав. літератор, 1993. – Частина 1. – С. 54–64.
7. Кулатова І. М. Пізньоскіфські та пізньозарубинецькі старожитності Полтавщини / Кулатова І. М., Супруненко О. Б., Тепиловський Р. В.; ІА НАНУ; ЦОДПА. – Київ; Полтава: Археологія, 2005 – 100, 2 с.
8. Мироненко К. Комплексна пам'ятка археології й історії біля Побиванки під Полтавою / Костянтин Мироненко, Олександр Супруненко // Село Жуки – батьківщина літописця Самійла Величка: зб. мат-лів наук. конф. / [ред. кол.: Л. В. Бабенко, М. М. Кононенко, А. Г. Логвиненко та ін.; О. Б. Супруненко (відп. ред.)]; ЦП НАНУ і УТОПІК; ПКМ імені Василя Кричевського; Полтав. рай. рада. – Київ; Полтава: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2017. – С. 44–50.
9. Мироненко К. М. Звіт про археологічні розвідки на території Полтавського району Полтавської області в 2010 р. / Мироненко К. М.; ЦОДПА // ІА НАНУ. – Ф. е. – 2010/ б. н.; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 644. – 34 арк.
10. Обломский А. М. Днепровское лесостепное Левобережье в позднеримское и гуннское время (середина III – первая половина V вв. н. э.) / А. М. Обломский // Раннеславянский мир; ИА РАН. – М. : Наука, 2002. – Вып. 5. – 256 с.
11. Позднелазаревские памятники на территории Украины (вторая половина I – II вв. н. э.) // Раннеславянский мир: археология славян и их соседей / [сост. А. М. Обломский, Р. В. Терпиловский]; РАН, Ин-т археол. – М., 2010. – 332 с.
12. Поселення Побиванка: облікова картка / О. Б. Супруненко, К. М. Мироненко; ЦОДПА // Архів МКУ; НА ЦОДПА. – Ф. 10. – Спр. 142. – 6 арк.
13. Рейда Р. М. До вивчення пам'яток черняхівської культури Нижнього Поворскля / Рейда Р. М. // АЛЛУ. – Полтава: Археологія, 2003. – № 2/2002–1/2003 (13–14). – С. 117–122.
14. Супруненко А. Б. Работы в бассейне Ворсклы / А. Б. Супруненко // Археологические открытия 1985 г.: ежегодн. – М. : Наука, 1987. – С. 418.

15. Супруненко О. Б. На землі Полтавській. Пам'ятки археології Полтави та околиць / Супруненко О. Б.; НАНУ, Ін-т археол.; ЦОДПА; [відп. ред. Толочко П. П.]. – Полтава: Археологія, 1998. – 157 с.

16. Супруненко О. Б. Звіт про розвідки на території м. Полтави і в Полтавському районі Полтавської області у 2003 році з підготовки археологічної частини тому «Зводу пам'яток історії та культури» / Супруненко О. Б., Пуголовок Ю. О.; ЦОДПА // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2003/141; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 379. – 73 арк.

17. Супруненко О. Б. Археологічні розвідки у м. Полтава та Полтавському районі / Супруненко О. Б., Пуголовок Ю. О. // АЛІУ. – Полтава: Археологія, 2005. – № 1–2 (17–18). – С. 132–147.

Kostiantyn Mironenko, Oleksandr Suprunenko
SETTLEMENTS AND BARROWS AT POBYVANKA
VILLAGE NEAR POLTAVA

Two groups of barrows dated to the Scythian Time and multilayer settlement dated to the Late Roman Time, located to the east of Takhtaulove village Poltava district Poltava region are characterized.

Keywords: *the Scythian and Late Roman Time, Pobyvanka, Semyanivka, Takhtaulove, barrow groups, settlement.*

АВТОРИ

Бабенко Людмила – завідувач кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, доктор історичних наук, професор

Гаража Микола – начальник штабу Громадського формування «Академія козацтва», приватний підприємець, краєзнавець

Гейко Анатолій – завідувач відділу палеогончарства Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України, старший науковий співробітник відділу археологічної кераміки Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному, директор Мачухівського краєзнавчого музею

Діптан Ірина – доцент кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, кандидат історичних наук, доцент

Коваленко Михайло – молодший науковий співробітник Центру охорони та досліджень пам'яток археології Департаменту культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації

Кондратенко Наталія – старший науковий співробітник науково-дослідного відділу фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського

Кондратенко Тамара – головний зберігач фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського

Кононенко Михайло – голова Полтавської районної ради, кандидат наук з державного управління

Лавріненко Алла – старший науковий співробітник науково-дослідного відділу музеєзнавства Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського

Мельникова Ірина – старший науковий співробітник науково-дослідного експозиційного відділу археології Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського

Мироненко Костянтин – завідувач відділу Центру охорони та досліджень пам'яток археології Департаменту культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації

Мокляк Володимир – заступник директора з наукової роботи Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, заслужений працівник культури України

Прохватіло Роман – завідувач сектору науково-дослідного експозиційного відділу народознавства Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського

Пустовгар Олег – громадський діяч, помічник-консультант народного депутата України Олега Медуніці, перший заступник голови Полтавського обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, магістр державного управління

Сальніков Віталій – старший науковий співробітник Центру охорони та досліджень пам'яток археології Департаменту культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації

Сулима Оксана – завідувач сектору науково-дослідного відділу фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського

Супруненко Олександр – директор Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України

Ткаченко Олександр – завідувач науково-дослідного відділу фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського

Ханко Віталій – мистецтвознавець, заслужений працівник культури України, член Міжнародної асоціації критиків мистецтва (ACIA при UNESCO), лауреат всеукраїнської премії імені Стефана Таранушенка

Чеботарьова Людмила – науковий співробітник науково-дослідного експозиційного відділу природи Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського

Шендрик Людмила – заступник директора з наукової роботи Історико-культурного заповідника «Поле Полтавської битви»

Шерстюк В'ячеслав – завідувач відділу Центру охорони та досліджень пам'яток археології Департаменту культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації

Шиян Олена – науковий співробітник науково-дослідного експозиційного відділу природи Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського

Шумейко Наталія – старший науковий співробітник науково-дослідного відділу фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського

Яремченко Віталій – старший науковий співробітник науково-дослідного експозиційного відділу історії пізнього середньовіччя та нової історії Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського

ЗМІСТ

Кононенко Михайло. Переднє слово.	3
Людмила Бабенко. Проблеми державотворення за часів гетьманування Івана Мазепи у сучасній українській історіографії.....	5
Діптан Ірина. Михайло Грушевський про Переяславсько-Московський договір 1654 року та значення Української революції	10
Сальніков Віталій. Самійло Величко про військове мистецтво Богдана Хмельницького	20
Мокляк Володимир, Супруненко Олександр, Яремченко Віталій. Історико-археологічні об'єкти території та широкі околиць с. Жуки	28
Шендрик Людмила. Села Жуки й Тахтаулове у полтавський період Великої Північної війни	42
Гейко Анатолій. Села Федірки і Мачухи та Данієл Крман	47
Пустовгар Олег. Непростий шлях до пізнання історичної правди	53
Мельникова Ірина. Знахідка ножа з кременю із с. Жуки	65
Шерстюк В'ячеслав. Нові пам'ятки археології в околицях с. Жуки	69
Мироненко Костянтин, Супруненко Олександр. Поселення і кургани поблизу с. Побиванки під Полтавою.	82
Яремченко Віталій, Лавріненко Алла. «Останній пункт життя»: дві справи про розділ майна козака Івана Жука між його нащадками (за «Актовими книгами Полтавського городового уряду XVII віку»)	88
Мокляк Володимир. Сповідний розпис Покровської церкви в с. Жуки	95
Коваленко Михайло, Шерстюк В'ячеслав. Невеликий скарб солідів XVII ст. з околиць Миргорода	111
Кондратенко Тамара, Сулима Оксана, Прохватило Роман. Про наповнення зброярськими артефактами проєктованого історико-культурного заповідника «Українське державотворення»	116
Кондратенко Наталія. Зразок культового конвісарства козацьких часів.....	123

Сулима Оксана, Шумейко Наталія. Філокартичний слід села Жуки	128
Ханко Віталій. Село Жуки як осередок ремісництва й художніх промислів	132
Шиян Олена, Чеботарьова Людмила. Струмок Нетеча в с. Жуки: природні особливості та історична цінність	140.
Супруненко Олександр, Мельникова Ірина, Ткаченко Олександр, Яремченко Віталій. Нові дослід- ження на передгородді Полтавської фортеці	144
Гаража Микола. Жуки – рідне село козацького літописця Самійла Величка	149
Список скорочень	153
Автори	155

До статті В'ячеслава Шерстюка
«Нові пам'ятки археології в околицях с. Жуки»

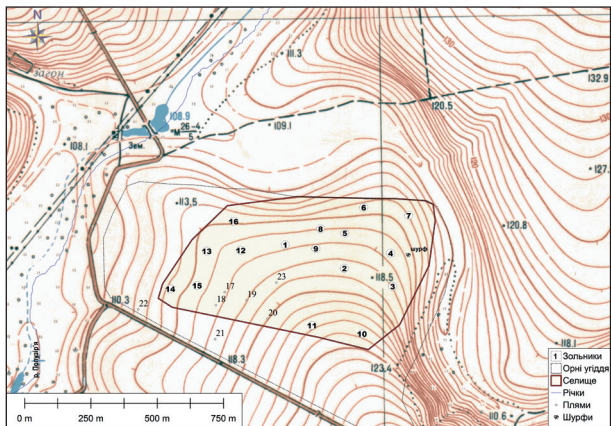

Рис. 2. Селище Жуки I. План. Основа М 1: 10 000 см.

До статті Костянтина Мироненка, Олександра Супруненка
«Поселення і кургани поблизу с. Побиванки під Полтавою»

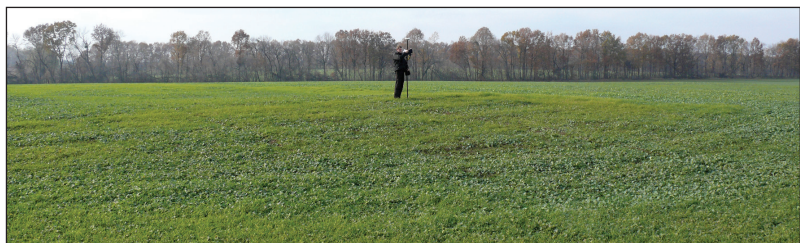

Рис. 2. Сем'янівка, с., група курганів IV. Курган № 1. З південного сходу.

Рис. 3. Група курганів III (Побиванка). Курган № 3. Зі сходу.

